

Derleme

ÇOCUĞUN CİNSEL İSTİSMARI ve AİLEYLE ÇALIŞMA

Child Sexual Abuse and Working with the Family

Aslıhan Burcu ÖZTÜRK*

* Araştırma görevlisi, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismar, çocuklarda önemli ruhsal, bilişsel ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Sistem yaklaşımı doğrultusunda, cinsel istismarın etkilerinin giderilmesine yardımcı olunması amacıyla çocuğun ailesiyle çalışma önem kazanmaktadır. Bu nedenle, ailenin yapısını ve dinamiklerini anlamak gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Çocukların cinsel istismarı, cinsel istismarın etkileri, aileyle çalışma.*

ABSTRACT

Sexual abuse in childhood causes serious psychological, cognitive, and social problems for children. Working with the child's family to help them relieve the effects of abuse according to systems theory comes into prominence. Thus the structure and dynamics of the family should be understood.

Key Words: *Sexual abuse of children, the effects of sexual abuse, working with the family.*

GİRİŞ

Yetişkinlerin ve gençlerin cinsel doyum sağlama amacıyla çocuklara yönelik olarak gerçekleştirdiği her tür davranış cinsel istismar olarak tanımlanır. Aile içinden çocuğa yönelebilecek olan cinsel istismar ensest olarak tanımlanmaktayken, tanınmayan kişilerce gerçekleştirilenler pedofili olarak tanımlanmaktadır. Çocuklarda önemli psikolojik, davranışsal, sosyal ve bilişsel sorunlara yol açan cinsel istismarın etkilerinin giderilebilmesi ve yeniden yaşanmasının önlenbilmesi için aileyle çalışmak önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle cinsel istismarın çocuklar üzerindeki etkileri, daha sonra çocukların aile dinamikleri ve aileyle çalışma hakkında bilgi verilmektedir.

1.1. CİNSEL İSTİSMARIN ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İstismarın sonuçlarına bakmak, cinsel istismar mağduru çocuklar ve aileleriyle çalışmak konusunda yol göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Çocuklarla ve aileleriyle çeşitli düzeylerde gerçekleştirilecek sosyal çalışmanın yapılandırılması, cinsel istismarın anlaşılmasına bağlıdır.

Cinsel istismarın etkisi, kim tarafından nasıl yapıldığına, tekrarlanıp tekrarlanmadığına, çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir (Oates, 1991:138). Bu nedenle istismarın ve çocuğun değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Cinsel istismar, çocuklarda davranışsal, bilişsel, sosyal ve duygusal değişikliklere yol açabilmektedir. Finkelhor ve Brown (1985: 535-538) cinsel istismara uğrayan çocuklarda; travmatik

cinsellik, ihanete uğramışlık, damgalanma ve güçsüzlük olarak sıralanan dört travmatik dinamik bulunduğunu ortaya koymaktadır. Travmatik cinsellik, çocukların cinselliklerinin zedelenmesini ifade etmektedir. Cinsellikle, gelişme dönemlerinin gerektirdiğinden daha fazla ilgilenme, cinselleşmiş davranışlar sergileme, cinselliğe yönelik olumsuz tutum geliştirme, cinsel kimlikle ilgili karmaşa ve gelecek cinsel yaşantıyla ilgili endişe gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Damgalanma ile birlikte, istismara uğrayan çocuklar kendilerini yalıtılmış ve toplumun dışına itilmiş hissetmekte, toplumca kabul görmeyen davranış biçimlerine yönelebilmektedir. İstismar edenlerin, çoğunlukla çocuğun tanıdığı yakın biri olması, kendisine ihanet edildiği duygusuna neden olmaktadır. Saldırganın yabancı olduğu durumda bu duygu daha hafif hissedilmekte, ihanete uğramışlık duygusu ve güvensizlik, çocuğun kendisini koruyamadığını düşündüğü ailesine yönelebilmektedir. Ailenin çocuğa inanmadığı ve desteklemediği durumlarda bu duygu yoğunlaşmaktadır. Ruhsal çöküntü ile birlikte insanlara güvensizlik, aşırı bağımlı tutumlar, öfke ve düşmanlık duyguları, çocuğun karşı koyamaması nedeniyle güçsüzlük duygusu ortaya çıkabilmektedir. Çocuk, yetişkinliğinde kendine yöneltilmiş şiddeti ve cinsel istismarı başkalarına yönelterek güçsüzlüğünü yenmeye çalışabilmektedir. Bazı durumlarda güçsüzlüğün yarattığı öfkenin, kendine yönelik saldırganlık ve özkıyım (intihar) olaylarına neden olduğu bilinmektedir.

Oates (1991: 143-145)'in cinsel istismara uğrayan çocuklarla yaptığı izleme araştırmasına göre, çocuklarda saldırganlık, güven düşüşü gibi davranış

değişikliklerinin yanı sıra okul başarısında düşüş ve dikkat çekme davranışı görülmüştür. Çocukların dörtte birinde cinselliğe olan ilgide artış saptanmıştır. Cinsel istismara uğrayan oğlan çocukların benlik saygısında düşüklük saptanmamış, buna rağmen kız çocukların benlik saygısında azalma belirlenmiştir. Bunun nedeni, oğlan çocukları istismar edenlerin çoğunluğun yabancı olması, kızları istismar edenlerin çoğunluğunun aile bireyi ya da çocuğun güvenildiği başka birisi olması olarak yorumlanmıştır. Bununla birlikte, toplumdaki cinsel ahlak anlayışının kız çocukları üzerinde kurduğu baskının da bu sonuçta etkili olduğu düşünülmektedir.

Ağır şekilde, uzun süreli olarak ve özellikle aile üyeleri tarafından cinsel istismara uğrayan çocuklarda çoğul kişilik bozukluğuna rastlanmaktadır. Çoğul kişilik bozukluğu olan yetişkinlerin büyük çoğunluğunun, çocukluğunda cinsel istismar yaşadığı saptanmıştır. Amnezi gibi belirtilerle depresyon, özkıyım eğilimi, sanrılar, transa benzer durumlar, bilişsel ve sosyal becerilerde değişim de gözlemlenmektedir (Topçu, 1997: 107).

Cinsel isteklerle çocuğa yaklaşan kişi, çocuğun sevgisinden yararlanarak ve ona hediyeler vererek yaklaşmışsa, çocukta cinsel davranışın algılanışı karmaşıklaşmaktadır. Çocuk, yaşamı boyunca sevgi elde etmek için cinselliğin gerektiği sonucuna varabilir. Zorla ve hırpalanarak bu eyleme itilen çocuklar, kendilerine ve vücutlarına yönelik olumsuz tutum gösterip, yetişkinlikteki cinsel yaşamlarında sorun yaşayabilirler. Bu çocukların cinsellikle normalden daha fazla ilgilendikleri, arkadaşlarına cinsel yönden saldırgan davranabildikleri ve yetişkinliklerinde istismara

yönelebildikleri saptanmıştır (Zastrow, 2003: 149; Finkelhor ve Brown, 1985: 537; Topçu, 1997: 45).

Cinsel istismar sonucunda somatik bozukluklar ortaya çıkabilmektedir. Bayılma, uyuşma, körlük, vücudun çeşitli yerlerinde ağrı, özellikle karın ve başağrısı, yeme bozuklukları görülebilmektedir. Uykuda yürüme, hayali arkadaş yaratma, gündüz sıkça hayallere dalma, depersonalizasyon ve derealization, yani gerçeği ve kendini algılamada bozukluklar yaşanabilmektedir. Kız çocuklarda erkeksi davranışlar, oğlan çocuklarda kadınsı davranışlar belirebilmektedir (Bilge, 2000: 33).

Ensest durumunda çocuğun çok daha fazla örselendiği, ruhsal sorunları daha sık ve yoğun yaşadığı saptanmıştır. Öz baba ile kızı arasında yaşanan ensest ilişkide, babanın koruyucu imgesinin yıkılması sonucunda çocuğun kendine güveni azalmakta ve benlik imgesi parçalanmaktadır. Bu çocuklar, uğradıkları saldırıya karşılık verme olanağından yoksundur; olumsuz karşılık göreceği, ailesinin yıkılacağı, kendisinin sevilmeceği ve istenmeyeceği korkusuyla istismarı yapana duyduğu kızgınlığı ifade edemeyebilmektedirler. Aynı zamanda annesinin kendisini korumaması nedeniyle ona karşı da öfke içindedir ama onun da sevgisini kaybedeceği korkusuyla öfkesini içine atabilmektedir (Topçu, 1997: 29). Ensestin birbirine karşıt duyguların çatışmasını yoğunlaştırarak, çeşitli ruhsal sorunların kaynağı olduğu açıkça görülmektedir.

Cinsel istismar mağduru çocukların aileleri ve çevreleri tarafından desteklenmemesi ve çocuğa uygun yaklaşımın benimsenmemesi, çocukların yaşadığı psikolojik sorunların daha da ağırlaş-

masına yol açmaktadır. Bu nedenle ailelerin, toplum tarafından “namus” kodları içinde algılanan cinsel istismara karşı çocuklarını koruyucu ve destekleyici tutum ve davranışları sergileyebilmeleri önem taşımaktadır. Ayrıca cinsel istismar açısından risk taşıyan aile dinamiklerinin bilinmesi, koruyucu ve önleyici hizmetlerin sunulması için gerekli olmaktadır. Dolayısıyla çocukların cinsel istismarında, aile yapısının ve dinamiklerinin anlaşılması önem kazanmaktadır.

1.2. CİNSEL İSTİSMAR MAĞDURU ÇOCUKLARIN AİLE YAPISI

Aile yapısının bilinmesi, hem aile içinde hem de dışında gerçekleşen cinsel istismar durumunda ve cinsel istismardan korunma için aileyle çalışma konusunda bilgi sağlamaktadır. Koruyucu, önleyici ve iyileştirici sosyal çalışmanın planlanması ve uygulanması bu bilgiler ışığında gerçekleştirilmelidir.

Çocukların cinsel istismara uğradığı ailelerde, aile üyeleri arasındaki duygusal bağların zayıf olduğu, duyguların olumsuz yönde ve saldırgan şekilde ifade edildiği, aile bireylerinde endişenin yüksek olduğu, kendine güvenin yetersiz olduğu, birçoğunda sosyal ilişki kurma becerisinin gelişmemiş olduğu bilinmektedir. Bazı olgularda bu durum, yetişkinin cinsel yakınlaşma isteğinin, kendine bağımlı ve zayıf olan, kendisinde zayıflık hissi yaratmayacak olan çocuğa yönelmesine yol açabilmektedir (Howe, 2005: 200).

Katı bir ataerkil yapıya sahip ailelerde, kadın ve kız çocuklarının bağımsızlık isteğine çoğu kez şiddetle karşılık verilmekte, kadın cinselliği denetim ve baskı altında tutulmaktadır. Küntay ve Erginsoy (2005: 111-114)'ün araştırmalarında

özgürlük isteklerine, erkek arkadaş edinmelerine şiddetle karşılık verilen ve ailelerinden sosyal ve duygusal destek alamayan genç kızların evden kaçtıkları, yaşamlarını devam ettirebilmek için fuhuşa itildikleri ortaya çıkmıştır.

Erkek egemenliğinin norm olarak kabul edildiği ataerkil aile yapısında cinsel istismarın, güç ve baskının hâkim olduğu kadın-erkek ilişkilerinin en uç noktasında yer aldığını belirten Barnes (2004: 191) ve Colby (2005: 137) erkeğin iktidarına boyun eğilmesinin öğretildiği toplumlarda, özellikle kız çocukların istismara daha savunmasız hale getirildiğini ifade etmiştir. Erkeklere karşı çıkmanın engellendiği ailelerde kız çocukları, kendi bedenleri üzerindeki kontrolün elerinde olmadığını düşünebilmekte, kendilerini ifade edememekte ve istismara karşı koyamayabilmektedirler. Glaser ve Frosh (1988: 38) tutucu ailelerde belirgin olan otoriterlik, gizlilik ve duyguların ifade edilmemesinin, çocuk cinsel istismarına olumsuz yönde etki eden aile dinamikleri olduğunu belirtmiştir.

Ensestlin yaşandığı ailelerde, annenin kızını korumadaki rolü önemli olmaktadır. Ancak kadının güçsüz olduğu, şiddet gördüğü ve erkeğe karşı koyamadığı ailelerde kadınlar kızlarını koruyamayabilmektedir. Kadının erkeğe ekonomik bağımlılığı ve Colby (2005: 133)'nin belirttiği gibi aile birliğinin devamının önemli bir kültürel değer olması gibi ataerkil değerler, kadınları kızlarını koruma konusunda güçsüzleştirir.

Finkelhor (2005: 63-64)'un cinsel istismarda risk etkenlerini belirlemek üzere yaptığı araştırma, annelerin kızlarını korumada önemli rolleri olduğunu gözler önüne sermektedir. Öz anneleriyle yaşamayan kızların, diğer kızlara oranla üç kat daha fazla istismara uğradıkları

saptanmıştır. Annenin duygusal olarak uzak ve hasta olması durumunda, kızların daha fazla risk altında oldukları da ortaya konan verilerdendir. Anne tarafından yapılacak uygun denetimin yokluğu sorunun bir kısmını oluşturmaktadır. İletişim yetersizliği, annelerin potansiyel tehlikeler konusunda çocuğu uyarmasını ve yardım etmesini engellemektedir. Annenin güçsüz olması ile kızının cinsel istismara uğraması arasında ilişki bulunmuştur. Annenin babaya bağımlı olması, ezilmesi, güçsüz oluşu kızın bu davranışları benimsemesine ve boyun eğici tutumlar geliştirmesine neden olmaktadır.

Babanın tutucu aile değerlerine sahip olması, çocuk ve eşin erkeğe boyun eğici tutumları benimsemesi cinsel istismar riskini artırmaktadır. Böyle durumlarda çocuklar, yaşça büyük erkeklerin isteklerini reddetmede zorluk yaşamaktadır. Babanın çocuklarına karşı yetersiz düzeyde fiziksel yakınlık göstermesi durumunda da istismara uğrama artmaktadır. Babalarının ilgisine gereksinim duyan çocuklar, duygusal bir dokunuşla cinsellik içeren dokunuş ya da eylemin ayırıcına varamayabilirler (Finkelhor, 2005: 62).

Ensest ilişkide bulunan babaların, empatiden yoksun oldukları araştırmalarla saptanmıştır. Çocuk ile duygusal bir özdeşim kurulamamış olması bir ölçüde de babaların çocukları küçük yaşta iken evde bulunmamları ya da çocuk bakımı ile ilgilenmemelerinin sonucudur. Bu babaların, aile üzerinde aşırı derecede egemenlik kuran, suçu kendinden çok başkasında bulan, paranoyaklık eğilimi olan kişiler oldukları belirlenmiştir. Alkolizm ve madde kullanımı da sosyal kontrolü zayıflatan bir unsur olarak, ensest ilişkide bulunan babaların bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır (Topçu, 1997: 41).

Küntay ve Erginsoy (2005: 104)'un fuhuş alanında istismar edilen kız çocukları ile yaptıkları araştırmada aile yapıları incelenmiş ve çocukların yüzde 33'ünün ailesinin boşanmış olduğu, yüzde 17'sinin ayrı yaşadığı, yüzde 17'sinin babasının, yüzde 6'sının annesinin, yüzde 3'ünün de her iki ebeveyninin vefat ettiği ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki kız çocuklarının geneline baktığımızda 18 yaş altı kız çocuklarının yüzde 92.7'si her iki ebeveyni ile birlikte, yaklaşık yüzde 5'i ise anababadan sadece biriyle yaşamaktadır (TNSA, 2008: 21). Bu sonuçlar, birleşik ve düzenli bir aile yapısından yoksun olarak büyüyen çocukların, cinsel istismara açık olduğunu göstermektedir. Küntay ve Erginsoy'un araştırmasına göre fuhuş alanında istismar edilen çocukların tamamı aile içinde fiziksel, duygusal veya cinsel istismar yaşamıştır.

Üvey babaya sahip olmak önemli bir risk unsuru olarak belirlemektedir. Üvey babaların, öz babalara kıyasla kızlarını beş kat daha fazla cinsel olarak istismar ettikleri, üvey babaya sahip olan kızların başka erkekler tarafından da daha fazla istismara uğradıkları Finkelhor (2005: 62)'un araştırma sonucu olarak sunulmuştur. Bunun nedeni, üvey babaya sahip kızların, babalarının akraba ve arkadaşları gibi kendileriyle duygusal, sosyal bağı gevşek olan erkeklerle iletişimde olmasıdır. Aynı zamanda annenin birlikte olduğu erkekleri eve getirmesi de riski artıran bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

1.3. AİLE İLE ÇALIŞMA

Sosyal çalışmacılar, aile ve çocukla ilk görüşmenin yapılarak öykünün alınması, psiko-sosyal değerlendirmenin

yapılması, görüşme kayıtlarının tutulması, SHÇEK'e ve ilgili yasal kurumlara bildirim yapılması, uygun görülen uygulamanın belirlenmesi ve planlanması, sağlık kurumları ve adli kurumlar ile ilişkiye geçilmesi ve olgunun izlenmesi sürecinde belirli aralıklarla ev, okul ya da çocuğun barındığı kurumlara ziyaret yapılması gibi önemli görevleri yürütmektedir.

Çocuklarını istismar eden anababalarla ve çocukları başkaları tarafından cinsel istismara uğrayan anababalarla çalışmaya, ailenin ve çocuğun kapsamlı bir psiko-sosyal değerlendirmesi yapılarak başlanmalıdır. Ailenin geçmiş yaşantısı, anababalık rolleri, anababanın psikolojik ve psikiyatrik değerlendirmesi, ailenin yapısı, dinamikleri, sosyal değerleri, sosyal destek sistemleri ile çocuğun fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişim düzeyi ve sorunları belirlenmelidir.

Cinsel istismarın faili ve mağdurlarının, sosyal bağlamları çerçevesinde değerlendirilmesi, aileyi ve bireyi birbirine bağlı sistemler olarak görmeyi gerektirmektedir. Sistem yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilen aileyle çalışmanın odağında, istismar faili ve mağduru olarak biçimlenmiş rolleri, bozulmuş iletişim biçimlerini ve cinsellikle örülmüş olan güç ilişkilerini tanımlayıp, yeniden düzenlemek bulunmaktadır (Council Report, 1994: 16).

Berg (1994: 94) aileyle çalışma planı oluşturabilmek için, aile kuralları ve rolleri ile fiziksel ve duygusal sınırların anlaşılması gerektiğine işaret etmektedir. Çocuğun ebeveyn rollerini üstlenmesini ve bu yolla cinsel isteklerin tatmininin beklenmesi, çocuğun kendi düşüncelerinin olmasına izin verilmemesi, anababanın kendi düşünce ve duygularını

çocuğa yansıtmasını içeren duygusal sınırlarının ihlalinin önüne geçilmesinin, aileyle çalışmada önemli olduğunu belirtmektedir.

Çocukları cinsel istismara uğramış ailelerin çocuklarına yaklaşımları, üstünde özenle durulması gereken bir konudur. Bu ailelere, çocuklarına uygun duygusal ve sosyal destek sağlayabilmeleri için danışmanlık verilmesi gerekmektedir. Wilson ve Ryan (1994: 70) anababanın, çocuğun gereksinimlerini bilmesi ve çocuğu bu konuda kesinlikle sorumlu ve suçlu hissettirmemesinin önemli olduğunu söylemekte; ailenin kızgınlık, suçluluk, reddetme duygularının ifade edilmesinin ve hafifletilmesinin sağlanmasının, hem aile hem de istismara uğrayan çocuğun sağaltımı için gerekli olduğunu belirtmektedir.

Benzer şekilde çocuğun, aile içi istismarla ilgili duygularını olumsuz bir tepki almadan dışarı vurma, rahatlaması ve kabul görme gereksiniminin karşılanması açısından önem taşımaktadır. Zastrow (2003: 150) çocuğun, kendisini koruyamadığını düşündüğü aile bireyine yönelik kızgınlık duygularını uygun şekilde dışarı vurmaya gereksinim duyduğunu belirtmektedir.

Çocukların kişisel güven duygusunun geliştirilmesi için, çocuğa güven duygusu telkin etmek gerekmektedir (Berg, 1994: 108). Roberts (1991: 314) çocuğun kendini güvende hissedebilmesi için, çocuğa inanılmasının önemini vurgulamaktadır. Çocuğun başkaları tarafından olumsuz algılandığı hissini yaratması nedeniyle, istismar öyküsünü dinlerken şaşırma, tiksinti duyma, acıma gibi duyguları ifade eden vücut hareketleri ve mimiklerin kullanılmasından kaçınılması gerektiği bildirilmiştir.

Annenin çocuğa yaklaşımının, çocuğun desteklenmesi açısından önemli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle anneyle özel görüşmeler yapmak gerekmektedir. Çocuğu cinsel istismara uğramış annelerle yapılacak grup çalışması, annelerin durumla yüzleşmesini sağlamakta ve grup dinamiği içinde desteklenmelerine olanak vermektedir. Glaser ve Frosh (1988: 113) enest olgularında, eşlerinden ya da çocuklarından ayrılmak gibi bir sorunla karşılaşan annelerin, psikolojik ve ekonomik açıdan desteklenmesinin öneminden söz etmektedir.

Berg (1994: 105) çocuklarını travmadan koruyamamış olmanın verdiği üzüntü ve pişmanlığı deneyimleyen, kendilerini sosyal çevrelerinden uzaklaşmış hisseden anababalarla yapılacak grup çalışmasının, başka ailelerle paylaşım olanağı sunmasından dolayı olumlu etkiye sahip olacağını belirtmektedir.

Enest durumunda, öncelikle istismara uğrayan çocukla, olayın faili aile üyesi aynı evde yaşıyorlarsa bir tarafın evden uzaklaştırılarak, çocuğun bir kez daha istismara uğramasının engellenmesi gerekmektedir. Ancak Doyle (1990: 82) ve Berg (1994: 63) çocuğun evden ayrılıp kuruma yerleştirilmesinin, diğer aile üyelerinden ve sosyal çevresinden de ayrılmasına neden olacağı için kendisinin cezalandırıldığını hissedebileceği, suçluluk ve utanç duyabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, ailedeki duygusal desteğin iyi incelenmesi ve çocuğa karar hakkı tanınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Dolayısıyla çocukların evden uzaklaştırılıp, kurum bakımı ya da koruyucu aile gibi uygulamalarla aileden ayrılması kararının verilmesi için, ailenin ve çocuğun değerlendirilmesinin derinlemesine bir

şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Encest failinin, yasal süreçlerin başlatılması ve sürdürülmesi sürecinde tutuklu olmaması durumunda, failin çocukla aynı evde olmaması gerektiği açıktır. Bu durumda mağdur olan çocuğun yaşama ortamından ve bağlı olduğu diğer aile üyelerinden uzaklaştırılarak, farklı bir mağduriyet süreci yaşaması yerine, failin evden uzaklaştırılarak gözetim altında tutulması sağlanmaya çalışılmalıdır. Ancak failin uzaklaştırıldığı bazı durumlarda, çocuklar yine de evden ayrılmak isteyebilmektedir. Dolayısıyla bu tür kararlar alınırken, çocuğun görüşünün alınması ve aile ilişkilerinin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılacak değerlendirme sonucunda diğer aile üyelerinin çocuğa yaklaşımında olumsuzluk belirlenmesi durumunda, aile üleriyle çalışmak gerekmektedir.

Encest, failin aile içinden biri olması nedeniyle, hem çocuğa hem de aileye özel olarak ilgi gösterilmesi gereken bir sorundur. Encest faili kişinin davranışları ve tutumlarını değiştirmeye yönelik olarak çalışılır. Bunun yanı sıra istismara uğramamış diğer çocukların endişelerini gidermek, duygularının ifade edilmesini ve ikili duygularının üstesinden gelmesini sağlamak gerekmektedir. Aile içi iletişimi açık hale getirmek ve güçlendirmek üzere sosyal becerilerin gelişimine yardımcı olmak ve çoğu kez toplumdaki yalıtılmış olan bu ailelerin toplumsal destek almasını sağlamak, ailenin güçlenmesi açısından önem kazanmaktadır (Wilson ve Ryan, 1994: 71; Doyle, 1990: 60-61).

Uzun süreli encest olgularında, çocuğa ebeveyn rolü verildiği, bazen de ebeveynlik rolünün encestte yol açabileceği tartışılmaktadır. Ailenin işlevselliğinin encest üzerine kurulduğu ailelerde, bu

ilişkinin sona erdirilmesi zor olmakta, yeni rollerin benimsenmesi için özel çalışma yapmak gerekmektedir (Glaser ve Frosh, 1988: 114). Aileye bu konuda farkındalık kazandırmak en önemli aşama olmaktadır. Ancak yeni rollerin benimsenmesi oldukça zor olmaktadır.

Ataerkil toplumsal yapı tarafından yapılandırılan erkekliğin, kadın ve çocuklar üzerinde egemenlik kurma, şiddeti baskı aracı olarak kullanma gibi değerlerle kuşatılmış olması, encestte karşı koyulması için engel oluşturmaktadır (Glaser ve Frosh, 1988: 24). Katı bir ataerkil aile yapısı içinde babanın, eşi ve çocukları üzerinde tartışmasız egemenliğinin olduğu, diğerlerinin haklarını tanımadığı aile yapısının değişmesi önem kazanmaktadır. Bu durumda güçsüz olan aile bireylerinin güçlü yanlarının vurgulanarak, suçluluk duygularının azaltılması ve meydan okuma cesaretlerinin artırılarak güçlendirilmesi, güç dengelerinin değişiminde olumlu rol oynayacaktır. Sosyal çevre desteğinin artırılması ve aynı sorunu yaşayan diğer ailelerle grup çalışması yapılması, aile bireylerinin güçlenmelerini destekleyecektir.

Encestin yaşandığı ailelerde aile işlevlerinin düzelmesi için Berg (1994: 58), aileyle çalışacak iki sosyal çalışmacı ya da psikologdan birinin iyileştirme, sakinleştirme ve aileyi eğitme işlevleriyle aileyi tedavi etmesini, diğerinin ise ailedeki sosyal kontrolü sağlama ve yasal süreci izlemesini önermektedir. Bu şekilde duygusal bağların güçlenmekte, ailenin gereksinim duyduğu duygusal ve sosyal desteğin sağlanmakta, bunun yanı sıra denetim altında bulduklarının bilincine varan aile üyelerinin, istismarı gerçekleştiren aile üyesini denetlemede güç kazanmaları beklenmektedir.

Çocuklarını cinsel olarak istismar etmiş anababaların önemli bir kısmının, çocukluklarında cinsel, fiziksel ya da duygusal istismara uğradıkları bilinmektedir (Zastrow, 2003: 147; Topçu, 1997: 41). Bu nedenle istismarı gerçekleştiren aile üyesinin iç çatışmalarını çözmek ve yaşadıkları travmatik durumun üstesinden gelmelerini sağlamak gerekmektedir. Çocuk yetiştirme sorumluluğunu kazandırmak üzere anababa eğitimleri verilmelidir. Çocuğun yaşadıklarını anlamalarını sağlamak da etkili bir yol olabilmektedir. Birçok Avrupa ülkesinde çocuklarını istismar eden anababaların çeşitli danışmanlık kurumlarından hizmet almaları şart koşulmaktadır.

Doyle (1990: 51) ensest faili ile çalışılırken, mağdur olan çocuğun süreçten koparılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Ensesti gerçekleştiren aile üyesinin, çocuğa karşı davranışlarının değişmesinin amaçlandığı yaklaşımda, iki tarafı açık bir iletişime yönlendirmenin zor olduğunu belirterek, video ya da kayıt cihazı gibi araçların kullanılmasını önermektedir. Failin bu yolla suçunu kabul etmesinin ve çocuğun konuyla ilgili hiçbir sorumluluğunun olmadığını bildirerek özür dilemesinin, çocuğun yaşadığı kızgınlık, suçluluk gibi duygularını hafiflettiğini bildirmektedir.

Çocuğun "günah keçisi" olarak görülüp, ailenin sorunlarının kendisine yüklenmesi ve rakip olarak görülerek zarar verilmesi gibi sorunlar yaşanabilmektedir (Council Report, 1994: 18). Aileye, çocuğu yaşadığı cinsel istismardan dolayı suçlamaması ve duygusal destek vermesi için farkındalık yaratıcı danışmanlık vermek, çocuğun desteklenmesi için büyük önem taşır.

Özellikle kapalı toplum yapılarında cinsel istismar, cinsel namus değerleriyle bağlantılı olarak "kirlenmişlik" olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumda, ailenin toplum tarafından kabul edilmiş değerleri içselleştirmiş olması, çocuğa karşı olumlu bir tutum sergilemelerini ve çocuğu toplumun damgalayıcı tutumlarından uzak tutabilmelerini engelleyebilmektedir. Bu nedenle ailenin benimsediği toplumsal değerlerin, çocuğun korunması ve desteklenmesi odağında aileyle birlikte yeniden ele alınması gerekmektedir. Toplumsal değerlerin sorgulanmasını gerektiren çalışma, farklı toplumsal yapılardan ailelerin grup çalışması yoluyla birlikte tartışmalarıyla desteklenebilir.

Aileyle çalışma konusunda, toplum merkezleriyle aile danışma merkezleri ön plana çıkmaktadır. Buldukları bölgede ev ziyaretleri yoluyla ailedeki sorunları belirleyecek ve danışmanlık yapacak olan sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, psikolog, çocuk gelişim uzmanı gibi meslek elemanları, alkol ve madde bağımlılığı olan, geçmişinde fiziksel ve cinsel istismar yaşamış anababalar ile parçalanmış aile veya üvey anababaya sahip çocukları izleme yoluyla, çocuklara yönelik cinsel istismarı engelleme işlevine sahip olmaktadır. Aile ziyaretlerinde çocukların ruhsal sağlığının incelenmesi ve belli aralıklarla izlenmesi, cinsel istismarı belirleme ve kontrol altında tutma konusunda etkili bir yol olmaktadır.

Aile ziyaretleri, koruyucu ve önleyici çalışmaların yanı sıra rehabilitasyona yönelik çalışmalar için de yararlı olmaktadır. Aileye yalnız olmadığı hissini vermek ve güven duygusu yaratmak konusunda önemli olan aile ziyaretlerinde, aileye danışmanlık verilmesi olumlu etkiye sahip olmaktadır.

1.3.1. Aile ile Çalışmanın Zorlukları

Çocuğa yönelik cinsel istismar, oldukça hassas bir konudur. Cinsel istismarın yaşanması ve ortaya çıkmasıyla birlikte ailenin mahremiyeti sarsılmaktadır. Bu nedenle aileyle çalışmada, olayın gizlenmeye çalışılması, üstünün kapatılmak istenmesi, aile dışından müdahalenin reddedilmesi gibi zorluklarla karşılaşılabilir.

Özellikle enstestini yaşadığı ailelerle çalışmanın önemli zorlukları bulunmaktadır. Sosyal çalışmacıların bu zorlukların bilincinde olması, zorlukların üstesinden gelmede kendilerine yardımcı olmaktadır.

Enstest faillerine yönelik çalışma, failden nefret etme ve öğrenme gibi duyguların ortaya çıkmasıyla zorlaşabileceği için faille özdeşleşmeye yönelik bir eğilimle zarar görebilmekte, cinsellikle ilgili isteklerin farklılaşmasına yol açabilmektedir. Bu gibi durumlarda, asıl amacın çocuğun korunması olduğu düşünülmesine odaklanmak olduğu hatırlanmalıdır. Benzer şekilde anne de yaşadığı rahatsızlık ve stresten uzaklaşabilmek için kendini enstest failiyle özdeşleştirebilmektedir. Sosyal çalışmacının bu riskler konusunda bilinçli olması, çalışmanın başarısı açısından gerekli olmaktadır. Bu nedenle çocukların cinsel istismarı konusunda çalışanların, belli aralıklarla mesleki süpervizyon alması önem taşımaktadır (Council Report, 1994: 18).

Sonuç

Aileyle çalışma, cinsel istismara uğramış çocukların sağaltımı açısından önemle ele alınması gereken bir konudur. Cinsel istismarın çocukların psikolojik, sosyal ve bilişsel gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için, çocuğun ailesinden destek

alması öne çıkmaktadır. Sistem yaklaşımı doğrultusunda aileyle çalışmanın yapılandırılması, cinsel istismarın sosyal ve psikolojik değerlendirilmesi ışığında gerçekleştirilmelidir. Cinsel istismarın aile dışından biri tarafından gerçekleştirildiği durumlarda, çocuğun temel koruyucusu ve destekçisi olarak ailenin desteklenmesi ve cinsel istismara ve çocuğa olan yaklaşımın, çocuğun korunması temelinde geliştirilmesi gerekmektedir. Enstest olgularında aile üyeleri ayrı ayrı değerlendirilmekte, enstest faili ve diğer aile üyeleriyle farklı yönde çalışma yapmak gereği ortaya çıkmaktadır. Enstest failiyle çocuğun algılanmasına yönelik olarak rehabilitasyon çalışması gerçekleştirilmekteyken, diğer aile üyelerinin sosyal ve psikolojik açıdan desteklenerek, aile içindeki güç dağılımı ve iletişim biçiminin yeniden düzenlenmesi ön plana çıkmaktadır. Sosyal çalışmacıların özellikle enstest olgularıyla çalışmanın zorlukları konusunda bilgili olması, zorlukları aşmak için kendisine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Barnes, G. G. (2004) *Family Therapy in Changing Times*, Great Britain, Palgrave.
- Berg, I. K. (1994) *Family Based Services: A Solution-Focused Approach*, New York, W.W. Norton.
- Bilge, S. (2000) "Çocuk istismarında psikolojik belirtiler ve bozukluklar", *Çocuk Hakları Toplantıları*, İstanbul Tabip Odası.
- Colby, B. (2005) "The causation of child abuse", Frost, N. (ed) *Child Welfare: Major Themes in Health and Social Welfare*, Volume III.
- Council Report (1994) *The Treatment of Perpetrators of Child Sexual Abuse*, Royal College of Psychiatrists, UK. (<http://www.rcpsych.ac.uk/files/pdfversion/cr31.pdf>)

Doyle, C. (1990) *Working with Abused Children*, Hong Kong, Macmillan.

Finkelhor, D. (2005) "Risk factors in sexual victimization of children", Frost, N. (ed) *Child Welfare: Major Themes in Health and Social Welfare*, Volume III.

Finkelhor, D., ve Brown, A. (1985) "The Traumatic Impact of Child Sexual Abuse: A Conceptualization", *American Journal of Orthopsychiatry*, 55, 530-541.

Glaser, D. ve Frosh, S. (1988) *Child Sexual Abuse*, London, Macmillan.

Howe, D. (2005) *Child Abuse and Neglect. Attachment, Development and Intervention*, New York, Palgrave and Macmillan.

Küntay, E. ve Erginsoy, G. (2005) *Ticari Seks İşçisi Kız Çocuklar*, İstanbul, Bağlam.

Oates, K. (1991) "Çocukların cinsel istismarının kalıcı etkileri", Konanç, E., Gürkaynak, İ. ve Egemen, A. (ed) *Çocuk İstismarı ve İhmali*, Ankara, Gözde.

Roberts, J. (1991) "Cinsel istismara uğramış çocukların alternatif bakımı", Konanç, E., Gürkaynak, İ. ve Egemen, A. (ed) *Çocuk İstismarı ve İhmali*, Ankara, Gözde.

TNSA (2008) Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008, Ankara.

Topçu, S. (1997) *Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı- Ensest ve Pedofili*, Ankara, Doruk.

Wilson K. ve Ryan, V. (1994) "Working with The Sexually Abused Child: The Use of Non-Directive Play Therapy and Family Therapy", *Journal of Social Work Practice*, 8, (1) 67-74.

Zastrow, C. (2003) *Practice of Social Work* (6. baskı), USA, Hardcover.